

„PATTERNS OF DEMOCRACY“ ARENDA LIJPHARTA A JEHO KRITIKA

BRANISLAV DOLNÝ – DARINA MALOVÁ

Katedra politológie
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Email: dolny@fphil.uniba.sk
darina.malova@uniba.sk

Abstract:

The study analyzes Lijphart's theory on patterns of democracy (consensus and majority), including his critiques, which are divided into four streams. The first focuses on theoretical assumptions and the design of models. The second one questions methodological issues and operationalization of indicators. The third concerns Lijphart's empirical analysis and his findings. The fourth deals with his normative conclusions about consensus democracy. The authors also assess the research applicability of this theory and suggest some alternatives.

Key words:

Lijphart, Patterns of democracy, 'Consocial', Consensus and majority democracy.

Práce holandského politológa Arenda Lijpharta patria k najznámejším publikáciám teoretického a empirického výskumu demokracie v povojnovom období (Bormann, 2010; Lane a Ersson, 1999). Tento záujem vyplýva zo syntetizujúceho skúmania demokratických inštitúcií, ktorý viedol k záveru, že existujú dva základné modely etablovaných demokracií – konsenzuálny a väčšinový. Vo svojej zatiaľ poslednej knihe na túto tému, *Patterns of Democracy – Government Forms and Performance in 36 Countries* (1999) nielenže demonštruje existenciu týchto dvoch odlišných typov demokracie, ale rovnako skúma ich dôsledky na ekonomické, politické a sociálne podmienky jednotlivých demokracií (Bormann, 2010). Na základe tejto analýzy jed-

noznačne preferuje konsenzuálny model demokracie, ktorý je podľa neho „láskavejšou a jemnejšou“ (*kinder and gentler*) vládou, čím dostáva jeho práca aj normatívny rozmer. Lijphartove modely konsenzuálnej a väčšinovej demokracie sú bezpochyby jedným z najvplyvnejších a najznámejších rozlíšení moderných demokracií (Mainwaring, 2001).

Lijphartova práca vyprovokovala rozsiahlu diskusiu o teoretických predpokladoch, metodologických postupoch a empirických zisteniach, ktorá odhalila viacero problematických bodov, nejasností a nedostatkov. Cieľom našej štúdie je zmapovať Lijphartovu typológiu, jej kritiku a posúdiť vhodnosť jej využitia na ďalšie teoretické a empirické komparatívne analýzy.

Historický vývoj Lijphartových modelov demokracie

Lijphartove modely demokracie sú výsledkom syntetizujúceho a kontinuálneho výskumu. Možno pozorovať induktívny postup budovania všeobecnej teórie na základe postupnej generalizácie od prípadovej štúdie (Holandsko), cez konceptualizáciu tzv. konsociačnej teórie, založenej na rozdieloch medzi britskou demokraciou a vybranými európskymi kontinentálnymi demokraciami, až po komplexnú teóriu postavenú na dichotomických konceptoch westminsterského (väčšinového) a konsenzuálneho modelu demokracie (Malová a Šatka, 2004). Pre hlbšie pochopenie záverov, s ktorými prichádza Lijphart v *Patterns of Democracy*, je vhodné predstaviť jeho predchádzajúce publikácie a zachytiť ich teoretický vývoj a závery.

Lijphartova prvá dôležitá štúdia, *Politics of Accommodation* z roku 1968, nadväzuje na odbornú debatu prebiehajúcu v 50. a 60. rokoch 20. storočia, zameranú predovšetkým na skúmanie podmienok politickej stability v demokratických režimoch. Štúdia vychádza z prípadu Holandska a snažila sa vysvetliť stabilitu jeho demokratického usporiadania, ktoré pretrvávalo aj napriek hlbokým náboženským štiepeniam spoločnosti, ktoré inde viedli ku kolapsu demokracie. Lijphart reagoval na dovtedy prevládajúci názor, že stabilná a funkčná parlamentná demokracia potrebuje politické inštitúcie, ktoré existujú vo Veľkej Británii (Norris, 2008; Malová a Šatka, 2004). Polemizoval najmä s Mauriceom Duvergerom, ktorý porovnávajúc demokraciu vo Veľkej Británii a vo Francúzsku, dospel k záveru, že stabilná demokracia potrebuje väčšinový volebný systém, ktorý generuje systém dvoch hlavných politických strán (bipartizmus). Vďaka tomu sa vo voľbách stáva jasným víťazom iba jedna strana, ktorá následne vytvára väčšinovú vládu a zabezpečuje si jej stabilitu prostredníctvom straníckej disciplíny. Bez takéhoto inštitucionálneho usporiadania parlamentné demokracie čaká osud Nemecka po páde Weimarskej republiky, alebo medzivojnového Talianska, kde demokratické vlády vystriedal fašistický režim. V najlepšom prípade ich mohol čakať osud Francúzska a povojnového Talianska, ktoré mali nestabilné a chaotické vlády.

Lijphart tu tvrdí, že existuje aj iná, doteraz v teórii nepovšimnutá forma demokracie – konsociačná demokracia, ktorá je tiež stabilná, čo vyplýva z neformálnych inštitúcií, medzi ktoré zaradil veľké koalície, dohody elít a sociálne dohody (znaky „konsocializmu“). Na jednej strane uznáva koncepciu sociálnych štiepení, chápujúcich politiku ako odraz sociálnej štruktúry, podľa ktorej veľká fragmentácia a vzájomne sa posilňujúce štiepenia vedú k nestabilite, ale na druhej strane upozorňuje, že politika „akomodácie“ elít (spolupráca založená na inštitúciách) kompenzuje očakávané negatívne dôsledky fragmentácie. Politika vyjednávania a dohody rozdelenej politickej elity nemusia byť formálne etablované a predsa prispievajú ku riešeniu konfliktov. Ide o protiklad britského modelu, ktorý sa vyznačuje nepriateľskými vzťahmi politických elít. Lijphart interpretuje konsocializmus viac behaviorálne ako inštitucionálne a zameriava sa predovšetkým na existenciu veľkých koalícií (Lane a Ersson, 1999).

V nasledujúcej knihe, *Democracy in Plural Societies* z roku 1977, skúma vzorku 17 krajín (vrátane rozvojových), rozdelených hlbokými (etnickými, náboženskými, triednymi) štiepeniami spoločnosti a pozoruje tzv. „konsociačné praktiky“, t. j. neformálne pravidlá podieľania sa moci, bez ktorých hrozí politická nestabilita. Tieto mechanizmy sa už netýkajú len správania elít, ale ide o štyri inštitucionálne zložky, z ktorých najdôležitejšia je *veľká koalícia*, v ktorej sú zastúpení politici zo všetkých dôležitých segmentov spoločnosti.

Druhým mechanizmom je *vzájomné veto*, zabezpečujúce ochranu menšinových záujmov. Treťou charakteristikou je *pomerné zastúpenie* v parlamente a aj v štátnej správe. Štvrtým znakom je *autonómia* jednotlivých skupín, t. j. pravidlá decentralizácie moci (Lijphart, 1977). Uplatňovanie a fungovanie týchto inštitúcií závisí od konkrétnych podmienok v daných rozdelených spoločnostiach.

Lijphart sa ďalšou knihou *Democracies* (1984) posunul k zásadnejším a všeobecnejším záverom, keďže porovnáva väčší počet demokratických krajín a viacero (teraz už formálnych) inštitúcií, ktoré delí na dva základné modely demokracie: *konsenzuálnej* a *westminsterskej* (*väčšinovej*). Definitívne sa zameral na ideálne typy, ktoré majú zachytiť inštitucionálnu podstatu fungovania demokracie. Politické inštitúcie sa síce líšia, ale existujú iba dve základné logiky inštitucionálnej koherencie, ktoré predstavujú protiklady (Lane a Ersson 1999). Westminsterský model demokracie sa vyznačuje logikou splynutia, fúzie moci (*power fusion*) a konsenzuálna demokracia logikou zdieľania moci (*power sharing*). Odlišujú sa ôsmimi inštitucionálnymi charakteristikami¹. Každý model pritom vychádza z iného chápania základnej idey demokracie – vlády ľudu. Kým prvý, westminsterský model charakterizuje vláda väčšiny, pre konsenzuálny model je typická vláda čo najväčšieho počtu ľudí.

Koncepcie konsenzuálnej a väčšinovej demokracie boli ďalej dopracované v roku 1999 v knihe *Patterns of Democracy*. Oproti *Democracies* je tu viacero úprav², z ktorých sú najdôležitejšie tri (Bormann, 2010). V prvom rade sa zmenili inštitucionálne charakteristiky. Lijphart pridáva tri nové (existenciu/absenciu nezávislosti centrálnych bánk; korporativizmus; kontrolu ústavnosti) a jednu vynecháva (počet štiepení reprezentovaných v straníckom systéme)³. Druhým posunom je významné rozšírenie empirického rozsahu práce pridaním ďalších 15 prípadov, čím nová vzorka narástla na 36 prípadov. Treťou zmenou je posun v Lijphartovom hodnotení konsenzuálnej demokracie, ktorá nielenže dosahuje rovnako dobré makroekonomické výsledky ako väčšinová, ale tú v kvalite demokracie. Znamená to, že pri akejkoľvek sociálnej štruktúre (nielen v hlboko rozštiepených spoločnostiach) fungujú inštitúcie zdieľania moci lepšie ako väčšinové rozhodovanie (Lane a Ersson, 1999). *Patterns of Democracy* má dva hlavné ciele, prvým je popis dvoch zá-

¹ 1. koncentrácia exekutívnej moci, 2. exekutívno-legislatívne vzťahy, 3. stranícky systém, 4. počet štiepiacich línií straníckeho konfliktu, 5. volebný systém; 6. exekutívne rozdelenie moci, 7. legislatívne rozdelenie moci a 8. rigidnosť ústavy

² Lijphart sám identifikuje 9 základných zmien (Blížšie Lijphart 1999: x-xiii).

³ Lijphart uvádza, že v tomto prípade nejde o inštitucionálnu charakteristiku.

kladných modelov demokracie a druhým ich empirické zhodnotenie (Bormann, 2010). Demokracie rozlišujeme na základe 10 indikátorov, ktoré spolu s ich operacionalizáciou sumarizuje tabuľka č. 1. Indikátory sú rozdelené do dvoch dimenzií, „exekutívno-straníckej“ a „federálno-unitárnej“, ktoré umožňujú vytvoriť konceptuálnu mapu demokracie (Malová a Šatka, 2004). Prvá dimenzia vyjadruje deľbu moci a zahŕňa vzťahy

medzi kabinetom, parlamentom, politickými stranami a záujmovými skupinami, čím reflektuje mieru kolektívneho rozhodovania. Federálno-unitárna dimenzia zas reprezentuje difúziu moci na štátnom území, t. j. vzťahy medzi centrálnou (federálnou) a regionálnou vládou, medzi komorami parlamentu a tiež zahŕňa existenciu a právomoci nezávislého ústavného súdu a centrálnej banky (Lijphart, 1999).

Tabuľka č. 1: Charakteristiky Lijphartových modelov demokracie a ich operacionalizácia

Charakteristika	Operacionalizácia
<i>Exekutívno-stranícka dimenzia</i>	
Exekutívna moc	Časové obdobie, kedy boli pri moci vlády jednej strany alebo minimálne väčšinové koalície – čím väčší podiel týchto typov vlád, tým je koncentrovanejšia moc v exekutive.
Exekutívno-legislatívne vzťahy	Premenná 1: čas, kedy je koalícia jednotná. Premenná 2: každá zmena vedenia vlády, či výskyt volieb. Dominancia exekutívy je počítaná ako priemer premenných, čím dlhšie koalície pretrvávali, tým väčšia dominancia exekutívy.
Stranícky systém	Laakso-Taageperov index exekutívneho počtu strán v parlamente. Približovanie sa číslu 2 znamená bipartizmus.
Volebný systém	Gallagherov index disproporčnosti.
Záujmové skupiny	Siaroffov index korporativizmu.
<i>Federálno-unitárna dimenzia</i>	
Exekutívna dimenzia moci	Poradová škála vytvorená Lijphartom, ktorá hodnotí krajiny vo dvoch dimenziách – centralizácia a stupeň federácie.
Legislatívna dimenzia moci	Poradová škála vytvorená Lijphartom hodnotiaca prítomnosť a silu bikameralizmu v danej krajine.
Ústava	Poradová škála vytvorená Lijphartom, zaraďuje krajiny podľa potrebnej väčšiny na zmenu ústavy.
Kontrola ústavnosti	Poradová škála vytvorená Lijphartom rozlišuje žiadne, slabé, stredné a silné súdne preskúmanie ústavnosti zákonov.
Centrálne banky	Zložený index hodnotiaci nezávislosť centrálnych bánk na škále 0-1.

Zdroj: Bormann, 2010.

Na základe uvedených charakteristík a indikátorov Lijphart rozpracoval svoje dva ideálne modely, ktoré

reprezentujú krajné variácie inštitúcií uvedené v tabuľke 2.

Tabuľka č. 2: Konsenzuálny a westminsterský (väčšinový) model demokracie a ich charakteristiky

Konsenzuálny model	Westminsterský model
Exekutívno-stranícka dimenzia	Exekutívno-stranícka dimenzia
Konsenzuálny model	Westminsterský model
Exekutívno-legislatívna rovnováha	Dominancia exekutívy
Multipartizmus	Bipartizmus
Proporčný volebný systém	Väčšinový volebný systém
Korporatizmus	Pluralizmus záujmových skupín
Federálno-unitárna dimenzia	Federálno-unitárna dimenzia
Federálna a decentralizovaná vláda	Unitárna a centralizovaná vláda
Symetrický bikameralizmus	Unikameralizmus
Veľmi rigidná ústava	Flexibilná ústava
Nezávislý ústavný súd	Absentuje kontrola ústavnosti
Nezávislá centrálna banka	Centrálna banka závisí od exekutívy

Zdroj: Malová a Šatka, 2004.

Treba poznamenať, že Lijphart sa posunul v smerovaní kauzality od skúmania politického systému ako závislej premennej (ktorá je ovplyvnená sociálnou štruktúrou), k chápaniu politického systému ako východiska (nezávislej premennej), ktoré kauzálny určuje ekonomické a sociálne výsledky krajiny. Politické inštitúcie nie sú už ovplyvnené charakterom spoločnosťou, ale samy ovplyvňujú spoločnosť (Bormann, 2010).

V súvislosti s vývojom Lijphartových predstáv treba objasniť definičné rozdiely a vzťah medzi pôvodnou kategóriou konsociačnej demokracie a modelom konsenzuálnej demokracie. Značne prekrývajú, ale nie sú totožné. Konsociačná demokracia nemôže byť chápaná ako zvláštna forma konsenzuálnej demokracie a vice versa (Lijphart, 2000 a 2008, s. 8). Pokiaľ koncept konsociačnej demokracie bol výsledkom analýzy a vysvetlením deviantných prípadov, kde sa ukázala možnosť fungovania stabilnej demokracie aj v hlboko rozdelených spoločnostiach, tak koncepcia konsenzuálnej demokracie sa snažila zdefinovať a presnejšie merať konsociačnú demokraciu. Výsledkom sa však stal nový koncept, ktorý nie je totožný s predchádzajúcim (Lijphart, 2000).

Základným rozdielom je, že štyri konsociačné princípy sú širšie ako konsenzuálne črty, napr. konsociačné veľké koalície môžu mať formu širokých, nadrozmerých viacstranických koalíčných kabinetov, čo predpokladá konsenzuálna demokracia, ale môžu nimi byť aj rôzne iné neformálne mechanizmy. Konsociačná demokracia tiež v Lijphartovom pojatí znamená čo najširšie zahrnutie sociálnych skupín, nielen politických strán. Na druhej strane konsociačná demokracia neobsahuje viacero črt konsenzuálnej demokracie, ako napr. bikameralizmus, kontrolu ústavnosti a nezávislú centrálnu banku. Konsociačná demokracia zdôrazňuje neformálne praktiky a konanie aktérov, konsenzuálna demokracia sa týka formálnych inštitúcií. Konsenzuálne charakteristiky umožňujú kvantitatívne meranie a hodnotenie, čo pri konsociačných charakteristikách nie je možné. Konsenzuálne demokracie síce vytvárajú viaceré pohnútky pre široké zdieľanie moci a skupinovú autonómiu, konsociačná demokracia ich však priamo vyžaduje¹. Vďaka širšiemu obsahu konsociačná demokracia je „silnejšou medicínou“ pre rozdelené spoločnosti (Lijphart, 2008). Vďaka lepšej merateľnosti, súvisu premenných a vyššiemu počtu prípadov je konsenzuálna demokracia vhodnejšia pre kvantitatívne analýzy (Bogaards, 2000).

Kritika Lijphartových modelov demokracie

Kritické reakcie vyvolané Lijphartovou prácou možno zaradiť do štyroch základných okruhov. Prvým okruhom je teoretická kritika predpokladov a konštrukcie modelov demokracie. Druhá rovina smeruje na metodologický výber a operacionalizáciu indikátorov. Tretia oblasť sa dotýka Lijphartovej empirickej analýzy a zistení, s čím úzko súvisí aj štvrtý smer kritiky normatívneho hodnotenia konsenzuálnej demokracie.

Teoretické problémy konštrukcie modelov demokracie a ich predpokladov

Prvým teoretickým problémom Lijphartových modelov demokracie je ich vnútorná koherencia. Lijphart ich predstavuje ako ideálne typy, ktoré sa snažia posilniť základnú logiku podoby politickej moci (fúzia moci vs. zdieľanie moci). Inštitucionálne črty majú potom túto základnú logiku vyjadriť. Základnou otázkou je, či ide o nevyhnutné podmienky, alebo súbor viacerých postačujúcich podmienok, čím sa zaoberajú Lane a Ersson (1999), ktorí zároveň analyzujú jednotlivé inštitúcie.²

V prípade Westminsterského modelu demokracie je nepísaná ústava sotva nevyhnutnou podmienkou fúzie moci, pretože to nijako nesúvisí s exekutívou. Podobne neimplikuje fúziu moci ani unitárny štát. Kontrola ústavnosti znamená síce obmedzenie dominancie exekutívy, z jej absencie, resp. nedostatku automaticky nevyplýva dominancia vlády. Väčšinové volebné systémy síce môžu viesť k fúzii moci vďaka „vyrobeným“ väčšinám, opačné tvrdenie však nemusí byť pravdivé a pomerné systémy nemusia exekutívnej dominancii zabrániť. V prípade jednokomorových parlamentov, resp. asymetrického bikameralizmu, tieto taktiež neznamenajú exekutívnu dominanciu, tá závisí od konštelácie síl v nich. Môže sa síce zdať, že exekutívna dominancia predpokladá minimálne víťazné koalície, avšak môže nastať aj pri inom type koalície.

Tvrdenie, že uvedené inštitúcie sú nevyhnutnými podmienkami westminsterského modelu demokracie, preto ťažko obstojí. Nie sú to ani postačujúce podmienky, nakoľko žiadna z nich nepostačuje pre exekutívnu dominanciu (Lane a Ersson, 1999). Rovnako to platí aj pre konsenzuálnu demokraciu, pretože zdieľanie moci sa nedá určiť ani ako naplnenie všetkých inštitucionálnych charakteristík (typ koalície, bikamera-

¹ Konceptuálnu kritiku konsociačnej demokracie a jej normatívnych implikácií pozri Bogaards, 2000.

² Lane a Ersson analyzujú „pôvodné“ inštitucionálne črty oboch modelov z Lijphartovej knihy *Democracies* z roku 1984. Lijphartova modifikácia inštitucionálnych črt v *Patterns of Democracies* (1999) však nemá vplyv na kritiku koherencie jeho modelov, preto sa ňou zaoberáme.

lizmus, pomerný volebný systém, súdny dohľad, federalizmus)¹ a ani jednu z nich nemožno označiť ako nevyhnutnú podmienku. Oba modely nie sú jasne definované cez kľúčové pojmy fúzie alebo zdieľania moci, a preto sa nedá presne určiť, ktoré inštitúcie ich naplňujú. Oba modely nie sú teoreticky súdržné, čo vyplýva z definíčných nedostatkov. Lijphart nedefinoval, čo znamená pojem konsenzuálna demokracia a definícia väčšinovej demokracie ako „vlády väčšiny ľudu“ (Lijphart, 1999, s. 31) nie je uspokojivá, lebo parlamentná väčšina sa nevyhnutne neprekrýva s väčšinou voličov (Müller-Rommel, 2008).

Viacerí autori (Nagel, 2000; Blondel a Battegazzore, 2002; McGann, 2004) poukazujú na Lijphartove nesprávne používanie pojmu väčšiny (*majority*). Ten si zamieňa pojem absolútnej väčšiny (*majority*) s pojmom relatívnej väčšiny (*plurality*)². Jeho väčšinové demokracie sú skôr pluralitnými demokraciami, keď sa vláda opiera nie o absolútnu, ale relatívnu väčšinu voličov. Skutočná väčšinová demokracia sa potom nenachádza na okraji pomyselného kontinua ako protiklad konsenzuálnej demokracie, ale skôr v jeho strede. Problematické chápanie väčšinového rozhodovania u Lijpharta ďalej rozvíja McGann. Lijphartova dichotómia konsenzuálnej a väčšinovej demokracie podľa neho zmiešava dve rozdielne dimenzie uplatňovania väčšinového rozhodovania, ktoré je potrebné dôsledne rozlišovať. Prvou sú pravidlá, ako sú volení poslanci a druhou je spôsob, akým sa dosahujú samotné kolektívne rozhodnutia. Vláda väčšiny (*majority rule*) by sa nemala stotožňovať s volebnými systémami relatívnej väčšiny (*first-past-the-post*), kde v jednomandátových obvodoch získava mandát kandidát s najvyšším počtom hlasov. Vláda väčšiny sa týka voľby medzi alternatívami, keď zvíťazí tá, ktorá získa viac hlasov (McGann, 2004 a 2006). Väčšinové rozhodovanie vyplýva z princípu maximalizácia politickej rovnosti, kľúčovej charakteristiky demokracie.

Je nešťastné, že pojem „väčšinový“ sa používa v Lijphartovom duchu pre označenie pravidla „víťaz berie všetko“, typického pre britský westminsterský systém vlády. Paradoxne sa tak zabúda na krajiny, ktoré sa ďaleko viac približujú teoretickému modelu väčšinového rozhodovania (napr. Holandsko, Švédsko, Dánsko či Nórsko) a ktoré Lijphart charakterizuje ako konsenzuálne demokracie. Väčšinové rozhodovanie totiž nemusí vôbec znamenať jedinu (stálu) väčšinu, ktorá vládne (McGann 2004). Teória sociálneho výberu

práve naopak zdôrazňuje nestálosť väčšín a náchylnosť väčšinového rozhodovania k tzv. cykleniu. Možnosť výskytu cyklických väčšín súvisí s teoretickými problémami agregácie³ individuálnych preferencií a objavuje sa pri rozhodovaní o otázke, ktorá má viac dve riešenia. Väčšinové rozhodovanie tiež môže vytvárať cyklické väčšinové koalície. Ak je nejaká skupina vylúčená z víťaznej koalície, tak stále má šancu, že môže získať na svoju stranu niektorých členov vládnucej koalície, rozbiť vládu a vytvoriť novú väčšinu. Znamená to, že aj pri väčšinovom rozhodovaní je možné uplatňovanie širokých koalícií a noriem inkluzívneho a konsenzuálneho rozhodovania (McGann, 2004).

Lijphartove rozlíšenie väčšinovej a konsenzuálnej demokracie podľa McGanna zmiešava konsenzuálne výsledky s konsenzuálnymi inštitúciami. Konsenzuálna demokracia podľa neho produkuje konsenzuálne výsledky nie vďaka konsenzuálnym inštitúciám (t. j. inštitúciám vyžadujúcim konsenzus), ale kvôli potrebe vyjednávať, čo vyplýva z väčšinového princípu rozhodovania a pomerného volebného systému, ktorý vedie ku koalíciám (McGann, 2006). Podľa týchto dvoch základných znakov potom tento autor modifikuje typológiu ústav a inštitúcií a prichádza k štyrom typom krajín. Prvým sú krajiny s pomerným volebným systémom a malými prekážkami väčšinového rozhodovania, ktoré označuje ako „konsenzuálne“ demokracie. Príkladmi takýchto krajín sú škandinávské krajiny, Holandsko a Rakúsko. Druhým typom sú krajiny s pomerným systémom a prvkami superväčšinového rozhodovania. Ide o krajiny blízke Lijphartovej predstave konsenzuálnych demokracií, s inštitúciami vyžadujúcimi si širšiu ako iba väčšinovú podporu (konsenzus je tu na rozdiel od predošlého typu vyžadovaný inštitucionálnymi pravidlami). Príkladmi takéhoto typu sú napr. Nemecko, Belgicko a Švajčiarsko, ktoré označuje ich ako krajiny so superväčšinovým zdieľaním moci (*super-majority power sharing*). Tretím typom sú tzv. westminsterské demokracie, ktoré sú charakteristické väčšinovým volebným systémom a malými prekážkami väčšinového rozhodovania. Prípadmi tohto typu sú napr. Veľká Británia, Francúzsko a Kanada. Posledným typom je spojenie väčšinového (pluralitného) volebného systému so superväčšinovým rozhodovaním.

³ Prvý poukázal na tento problém už Condorcet a je známe vo forme tzv. Condorcetovho paradox. Ide o situáciu, kde možnosť A víťazí nad možnosťou B, možnosť B zase nad možnosťou C, ale C poráža možnosť A. V takomto prípade nie je jasný výsledok väčšinového hlasovania. Väčšinové hlasovanie preto neprodukuje jediný možný „najlepší“ výsledok, ale výsledok je neistý a závislý od rôznych vonkajších okolností (napríklad podľa toho kto predkladá možnosti na hlasovanie), prípadne je ho možné považovať za náhodný. Cyklenie väčšinového rozhodovania vyplýva z absencie jeho tranzitívnosti, t. j. neschopnosti zohľadňovať poradie preferencií (McGann, 2006).

¹ Je problém určiť, ktorá koalícia je protikladom minimálne víťaznej koalície a tiež väčšina krajín má jednokomorové resp. asymetricky dvojkomorové parlamenty, preto táto črta nie je relevantná.

² Blondel a Battegazzorre (2002) poukazujú na etymologický nesúlad kontrastovania konsenzu a *majoritarizmu*. Opakom konsenzu je podľa nich konflikt, opakom pojmu *majoritarizmus* je proporcionalita.

vaním. Príkladom takejto demokracie sú predovšetkým USA.

McGann analyzuje (v porovnaní s Lijphartom menšiu) vzorku konsenzuálnych krajín z hľadiska ich stability, ochrany menšinových práv a ekonomických výsledkov. Prichádza k záveru, že konsenzuálne demokracie majú v týchto troch dimenziách prinajmenej rovnako dobré výsledky ako ostatné typy (McGann, 2006). McGannova typológia poukázala nielen na výrazné rozdiely skrývajúce sa v Lijphartových kategóriách konsenzuálnych a väčšinových demokracií, ale pomáha tiež spresniť pojmy konsenzuálnej demokracie a konsenzuálneho rozhodovania. Ústrednou charakteristikou konsenzuálnej demokracie je atribút zdieľania moci a nie dominancia jednej väčšiny. Neexistuje preto protiklad zdieľania moci a väčšinového pravidla rozhodovania, ako to prezentuje Lijphart. Väčšinové rozhodovanie nevytvára typicky dominanciu jednej väčšiny, ak je spojené s pomerným zastúpením, keďže jedna strana spravidla nezíska absolútnu väčšinu v parlamente a treba vytvárať koalície a hľadať kompromisy. Vo väčšine Lijphartových konsenzuálnych demokracií nie je konsenzuálnosť výsledkov výsledkom „konsenzuálnych inštitúcií“ (ktoré konsenzus vyžadujú ako podmienku), ale výsledkom faktu, že každá strana potrebuje spojencov a prípadne môže byť prehlasovaná alternatívnou koalíciou (McGann, 2006). Konsenzuálne demokracie v západnej Európe vytvorili inštitúcie, ktoré existujú kvôli naplneniu politickej rovnosti a nie kvôli právu veta pre menšiny, ako uvádza Lijphart.

Sám Lijphart v esejí reflektujúcej svoje dielo priznáva, že zdieľanie moci sa priveľmi nelíši od základného princípu vlády väčšiny (Lijphart, 2008), čím sám spochybňuje dichotomický charakter modelov demokracie, ktoré sú na tomto kritériu založené. Rovnako súhlasí s fundamentálnym predpokladom, že vláda väčšiny je nadradená vláde menšiny, ale vládu väčšiny pokladá len za minimálnu požiadavku rozhodovania (Lijphart, 2008). Nekladie do protikladu väčšinovú a menšinovú vládu, rozdiel vidí v šírke väčšiny, ktorá môže byť tesná (*bare majority*), alebo široká (*broad majority*). Lijphart jednoznačne preferuje široké väčšiny, ale neobhajuje väčšinové rozhodovanie ako také. Priama inštitucionalizácia, prípadne nepriame presadenie (pomocou neformálnych pravidiel) rozhodovania „širokými“ väčšinami, nevzniká vláda väčšiny, ale uprednostňuje sa superväčšinové rozhodovanie, resp. istá forma menšinového veta. To znamená privilegovanie istých alternatív (na druhej strane samozrejme aj znevýhodnenie iných), ale predovšetkým víťazí status quo, čím sa narušá neutralita. Okrem narušenia princípu politickej rovnosti sú v tomto prípade výsledkom aj ďalšie problémy, spojené so superväčšinovým rozhodovaním, napr. len ťažko sa mení súčasný stav, zvyšujú sa ideologicky koncentrované menšiny, alebo je možné strategicky blokovať rozhodnutie.

Rozhodovanie vyžadujúce si nadmerné väčšiny však býva predovšetkým spájané s ochranou menšín. Aj v tomto prípade je jeho výhodnosť sporná, resp. minimálne podmienená. Ako ukazuje McGann (2004 a 2006), tieto predstavy vychádzajú z istých predpokladov, z ktorých kľúčový hovorí o ohrození menšín zmenou súčasného stavu. Musíme si byť veľmi istý, že potenciálna zmena statusu quo ohrozuje menšiny oveľa viac, ako jeho nemennosť, aby sme obhájili toto východisko. V niekedy môže superväčšinové rozhodovanie predstavovať prekážku pre ochranu práv menšín, napr. v prípade ochrany práv nových menšín alebo prípadné budúce dôsledky súčasného stavu. Neznamená to, že menšinové veto (resp. superväčšinové rozhodovanie) nemôže v istých prípadoch efektívne chrániť menšiny a nie je vhodnejšou alternatívou k väčšinovému rozhodovaniu, rozhodne ho nemožno automaticky preferovať pred väčšinovým rozhodovaním ani vtedy, keď ide o ochranu menšín.

Ďalším problematickým bodom Lijphartovej koncepcie je nedostatočná pozornosť, venovaná prezident-skému systému (Lane a Ersson, 1999; Bormann, 2010). Lijphart to vysvetľuje tým, že pre odlíšenie konsenzuálnych a väčšinových systémov je dôležitý vplyv exekutívy na legislatívu a nie ich ústavná podoba. Nie je vôbec jasné, ku ktorému modelu prezidentské demokracie patria. Ústavné rozdelenie moci by ich predurčovalo ku konsenzuálnemu typu, ale Lijphart hovorí o ich teoretickom spojení s väčšinovou demokraciou (Lijphart, 2008, s. 141). Problémy so zaradením prezidentských systémov podčiarkuje to, že nie je možné použiť index exekutívnej dominancie. Viedlo to k oprave o jednotlivých prípadoch prezidentských demokracií, čo znamená, že daný koncept merania je nevhodný (Roller, 2005).

Ani vzťah oboch modelov k inštitútom priamej demokracie nie je jasný. Lijphart uvádza, že koncept priamej demokracie nie je systematicky spojený s jeho dvoma dimenziami demokracie. Vatter (2009) sa však tejto otázke venuje a ukazuje, že ak rozdelíme referendá na kontrolované (pasívne) a nekontrolované (aktívne), tak ich možno priradiť k Lijphartovým modelom. Kontrolované referendum, ktoré môže byť iniciované vládou, možno považovať za charakteristiku väčšinovej demokracie, lebo znamená koncentráciu moci. Nekontrolované referendum, ktoré môžu iniciovať občania, sa dá pokladať za znak konsenzuálnej demokracie, lebo rozptyľuje moc. Vatter dokonca rozdeľuje konsenzuálne demokracie podľa dvoch rôznych stratégií zdieľania moci a priama demokracia má v tejto kategorizácii dôležitú úlohu. Prvou skupinou sú tzv. „parlamentno-reprezentatívne typy“, kde je konsenzus vecou kompromisu zvolených lídrov v prostredí parlamentu (napr. Belgicko). Do druhej triedy patria krajiny s priamou demokraciou, kde širšia integrácia politických síl vo vláde je dôsledkom priamej demokracie

(napr. Švajčiarsko). Vatter tak na jednej strane dokazuje možnosť systematického prepojenia priamej demokracie s Lijphartovými modelmi a ukazuje nové mechanizmy zdieľania moci, čím rozširuje jeho pôvodný rámec. Na druhej strane sa však komplikuje rozlíšenie oboch typov demokracie a ich charakteristika cez jednotlivé znaky.

Výrazne problematickým bodom je rozdelenie charakteristík do dvoch dimenzií (exekutívno-straníckej a federálno-unitárnej). Dostávame sa do situácie, keď máme iba dva ideálne typy, ale až štyri empirické skupiny demokratických inštitúcií. Je zaujímavé, že Lijphart z tohto poznatku nevyvodzuje žiadne teoretické ani empirické závery o ich súvislosti (Müller-Rommel, 2008), resp. neponúka zdôvodnenie o ich systematickom spojení (Roller, 2005). Obe dimenzie navyše vychádzajú z odlišných teoretických koncepcií. V prípade dimenzie federalizmus-unitarizmus sú zohľadňované štrukturálne znaky politického systému, kým dimenzia exekutíva-strany sa týka dôsledkov štrukturálnych znakov politického systému (McGann, 2004; Taagepera, 2003). Ak charakteristiky federálno-unitárnej dimenzie sú priamo podmienené inštitucionálnym dizajnom a sú oddelené, tak charakteristiky exekutívno-straníckej dimenzie nie sú priamo inštitucionálne determinované (s výnimkou volebného systému), ale sú zase logicky prepojené, čo vysvetľuje ich vysokú mieru korelácie (Taagepera, 2003). Otázne je aj zaradenie dvoch nových charakteristík (korporativizmus, nezávislosť centrálnych bánk), ktoré nemajú nijaký priamy súvis s príslušnými dimenziami. Štruktúry štátu a združení nemožno priradiť výkonnej moci ani stranám a centrálné banky nijako nesúvisia s dimenziou federalizmus-unitarizmus (Müller-Rommel 2008). Spochybniť možno aj zaradenie celej federálno-unitárnej dimenzie ako základného rozlišovacieho znaku modelov demokracie. Fakt, že väčšina konsenzuálnych demokracií tvoria unitárne štáty môže naznačovať, že sa spája predovšetkým s veľkosťou štátu, nie so všeobecným rozdelením moci, čo znamená, že táto dimenzia mohla byť vynechaná.

Pochybnosti o tom, že Lijphartove modely demokracie postihujú základnú odlišnosť a logiku fungovania demokracie okrem zmienených teoretických argumentov posilňujú aj výsledky empirických výskumov, ktoré aplikovali jeho schému na inú vzorku krajín. V prípade strednej a východnej Európy sa nezistila žiadna súvislosť medzi inštitucionálnymi črtami konsenzuálnej a väčšinovej demokracie (Roberts, 2006; Fortin, 2008). Uplatnenie Lijphartových charakteristík nevedlo k rozlíšeniu konsenzuálnej a väčšinovej demokracie v týchto krajinách, ale niektoré črty oboch modelov strácajú svoju predpokladanú spojitosť, dokonca môžu byť v úplnom protiklade s jeho predsta-

vami¹. Podobné problémy nachádzame aj pri aplikácii Lijphartových modelov² na krajiny v Ázii a Afrike. Aj keď možno akceptovať námietky voči týmto pokusom³, treba zobrať do úvahy hranice použitia jeho modelov, ktoré neplatia mimo vzorky vyspelých demokracií, na ktorej boli vytvorené. Znovu sa tak spochybňuje teoretická platnosť modelov, ktoré nemajú hlbšiu logiku, podľa ktorej by sa dali jasne odlíšiť. Ukazuje sa, že namiesto koherentných a teoreticky podložených modelov schopných jasne odlíšiť dve základné podoby demokracie, ide skôr o empirické zovšeobecnenie založené na pozorovaní vyspelých demokracií.

Lijphart dostatočne nezdôvodňuje a nevysvetľuje ani základný predpoklad, na ktorom stojí jeho práca. Nie je jasné, prečo by mali odlišné sociálne a ekonomické výsledky vládnutia vyplývať z konsenzuálnej a väčšinovej demokracie. Lijphart iba všeobecne odkazuje, že konsenzuálna demokracia zahŕňa záujmy širokých skupín, pokiaľ vo väčšinovej rozhodovanie nie je výsledkom širokého konsenzu, z čoho sa však logicky nedá odvodiť, že konsenzuálne demokracie sú „láska-vejšie a jemnejšie“ (Roller, 2001 in Müller-Rommel, 2008). Inak povedané, Lijphartove na empirických základoch postavené dimenzie jednoznačne nevedú k predpokladaným výsledkom (Fuchs, 2000 in Bormann, 2010).

Výber indikátorov a ich operacionalizácia

Kritike bol podrobený aj výber indikátorov jednotlivých dimenzií a charakteristík modelov demokracie. Lijphart nikde nevysvetlil, akými teoretickými a empirickými úvahami určil desať indikátorov. Ide najmä o použitie indexu disproporcionality, ako meradla volebných pravidiel a životnosti kabinetu, ako prostriedku pre určenie exekutívnej dominancie (Taagepera, 2003). V prípade volebného systému nepoužíva Lijphart na jeho operacionalizáciu žiadny priamy indikátor, ale index disproporcionality, ktorý udáva výsledok volebných pravidiel. Tento výsledok je do istej miery inštitucionálne podmienený volebným zákonom (napr. volebným kvórom), ale vyplýva z kontextu, na ktorý volebné pravidlá nepôsobia (napr. počet malých strán v systéme). Vhodnejšie by bolo preto použiť indikátory jasnejšie spojené s inštitucionálnymi charakteristikami volebných pravidiel. Operacionalizácia exekutívnej dominancie prostredníctvom merania životnosti kabinetu tiež nie je vhodným meradlom stability režimu

¹ Napr. multistranícky systém pozitívne koreluje s exekutívnou dominanciou (Fortin, 2008).

² Pozri napr. Cranenburg a Kopecký (2004), Cranenburg (2006), Croissant a Schächter (2009).

³ Závery vychádzajú často z limitovanej vzorky krajín, reflektujú iba krátke časové obdobie a väčšina týchto prípadov neprekročila Lijphartom stanovenú hranicu 20 rokov existencie demokracie.

(kde sa využíva najčastejšie) a rovnako jeho výpovedná hodnota ako ukazovateľa exekutívnej dominancie nie je odôvodnená, čo sa naplno potvrdzuje v prípade prezidentských režimov. Operacionalizácia štruktúr parlamentu tiež vyvoláva pochybnosti, lebo počet komôr parlamentu ako jediný indikátor nepostačuje. Indikátory v dimenzii federalizmus-unitarizmus sú veľmi statické. Federalizmus či počet komôr parlamentu sa takmer nemenia, preto nie sú veľmi vhodné pre hodnotenie systémov v čase (Müller-Rommel, 2008).

Problémy empirickej analýzy

Kritickým poznámkam viacerých autorov sa nevyhla ani empirická analýza Lijphartovej práce. Vzorka krajín je pre tento typ analýzy dostatočná, nezdôvodnené je kritérium ich výberu, t. j. minimálne 19 rokov demokratického vývoja čo sa javí ako veľmi arbitrárna hranica. V rámci vybranej vzorky 36 krajín, ktorú tvorí 19 krajín zaradených ako konsenzuálne a 17 medzi väčšinové demokracie, vyvstávajú dva dôležité problémy. Po prvé, ukazuje sa, že základné vzorce oboch typov existujú v príliš malom počte krajín a najčastejšie ide o mix (Lane a Ersson, 1999). Druhým problémom sú veľké sociálne a ekonomické rozdiely medzi krajinami, ktoré výrazne ovplyvňujú získané empirické výsledky. Väčšina konsenzuálnych demokracií sú vysoko rozvinuté krajiny a viac ako polovica „väčšinových“ krajín je chudobných. Lijphartove zistenia o lepších ekonomických a sociálnych výsledkoch konsenzuálnych demokracií tak možno vysvetliť skôr vysokým podielom chudobných krajín v skupine väčšinových demokracií, ako efektivitou konsenzuálnych inštitúcií (Müller-Rommel, 2008). Ďalší problém, ktorý sprevádza empirickú analýzu, je neúplnosť dátových súborov. Lijphartova práca je síce štúdiou demokratických štruktúr 36 krajín, analýza sociálnych a ekonomických výsledkov iba zriedka zahŕňa všetky krajiny, zvyčajne prezentuje dáta len z 20 krajín OECD¹ (Roller, 2005, s. 233). Analýza výsledkov jednotlivých krajín nie je vždy plne porovnateľná pre všetky prípady, čo znižuje platnosť záverov.

S výhradami sú prijímané aj zvolené spôsoby empirickej analýzy. Lijphart popisuje štatistické korelácie výhradne na relatívne vysokej úrovni agregácie, čo znemožňuje diferencované vysvetlenia príčiny miery súvislostí (Müller-Rommel, 2008). Pre hodnotenie koeficientov viacerých indikátorov používa tiež úroveň štatistickej významnosti vo výške 10 percent, miesto v sociálnych vedách všeobecne používanej miery 5 percent (Roller, 2005; Müller-Rommel, 2008), čím do-

chádza k možnému preceneniu vzťahov jednotlivých premenných.

Výsledky empirickej analýzy, ktoré ukázali, že federálno-unitárnej dimenzia² štatisticky nesúvisí s ekonomickými a sociálnymi výsledkami, tak dokumentujú sporné teoretické spojenie oboch Lijphartových dimenzií. Rozdiely vo výkone konsenzuálnych a väčšinových demokracií (ako jeho hlavné zistenie), tak závisia výlučne od indikátorov exekutívno-straníckej dimenzie, ktoré sú iba nepriamo odvodené od politických inštitúcií. Ako ukázala Rollerovej (2005) opätovná analýza Lijphartových výsledkov, pri prísnejších kritériách výberu indikátorov a miery štatistickej významnosti existujú štatisticky významné odlišnosti oboch typov demokracií iba v oblasti sociálnej politiky. Odhaľuje zároveň, že za Lijphartovými závermi o lepších výsledkoch konsenzuálnych demokracií stojí jeho široké chápanie inštitúcií, predovšetkým zahrnutie (teoreticky sporného) znaku korporativizmu a charakteristík straníckeho systému v rámci exekutívno-straníckej dimenzie (Roller, 2005: 237). Indikátory koncentrácie moci v exekutive a exekutívnej dominancie zase nemajú žiadny vplyv.

Kritika záverov o normatívnej preferencii konsenzuálnej demokracie

Kritika Lijphartových teoretických predpokladov a častí empirickej analýzy spochybňuje jeho záver o univerzálnej nadradenosti konsenzuálnej demokracie. Za preukázanými lepšími výsledkami konsenzuálnych demokracií stoja charakteristiky exekutívno-straníckej dimenzie, ktoré však postihujú behaviorálne či neformálne inštitucionálne charakteristiky, preferovanie konsenzuálnych inštitúcií teda nie je dostatočne odôvodnené. Volatilita výsledkov, spolu s debatou o oprávnenosti spojenia korporativizmu s konsenzuálnou demokraciou (ktorý významne ovplyvňuje výsledky empirickej analýzy), spochybňujú efekt konsenzuálnych inštitúcií a tým aj ich normatívnu preferenciu.

Výsledky Lijphartovej analýzy o minimálnom vplyve charakteristík na federálno-unitárnej dimenzii znamenajú, že inštitucionálne zmeny samé nevedú ku konsenzuálnej politike. Implementovať konsenzuálnu demokraciu v nových demokraciách je rovnako zložité, ako reformovať etablované inštitúcie. Kvôli prekážkam pri kreovaní konsenzuálnej demokracie a kvôli spornej vyššej výkonnosti konsenzuálnych inštitúcií je uprednostňovanie konsenzuálnej demokracie problematické. Konsenzuálne inštitúcie okrem toho prinášajú aj viaceré nevýhody pri napĺňaní základných demokratických atribútov, t. j. politickej rovnosti a zúčtovateľnosti vlády. Otázkou zostáva, či sa relatívne sociálne a kultúrne

¹ Rollerová tiež upozorňuje, že kvôli nedostupným dátam v niektorých prípadoch klesá počet analyzovaných krajín pod 20, v jednom prípade je to dokonca iba 11 krajín.

² S výnimkou inflácie.

homogénne spoločnosti vôbec majú usilovať o konsenzuálnu demokraciu.

Ani v prípade hlboko rozdelených spoločností nie je vždy isté, či konsenzuálna demokracia je tým najlepším riešením. Kritika mechanizmov zdieľania moci ukázala, že tieto môžu na prvý pohľad riešiť hlboké spoločenské konflikty, ale zároveň ich aj inštitucionalizujú a v dlhodobej perspektíve posilňujú. Predovšetkým pomerný volebný systém s nízkymi prekážkami pre získanie parlamentnej reprezentácie nedáva dostatočnú motiváciu, aby menšinové strany hľadali podporu mimo svojej vlastnej komunity, čím sa dlhodobo znižuje možnosť redukovať konflikty a napätie.¹ Lijphartove jednoznačné odporúčania konsenzuálneho modelu demokracie (prípadne konsocializmu) môžu viesť k podceňovaniu praktických potrieb v krajinách, rozdelených dlhodobými násilnými konfliktami. V bezprostrednom období po skončení konfliktu verejnosť uprednostňuje nastolenie bezpečnosti, rýchlu obnovu infraštruktúry, oživenie ekonomiky a pod., ale pre ich efektívne a rýchle zabezpečenie konsenzuálne mechanizmy sa nemusia najviac hodiť, lebo si vyžadujú široké a dlhé vyjednávanie. Nespokojnosť s pomalými zmenami môže viesť k odsúdeniu konsenzuálnych inštitúcií a k narušeniu krehkého mieru. V týchto prípadoch sa viac môžu hodiť inštitúcie koncentrujúce moc, lebo tie posilňujú kapacitu vlády rýchle prijať ťažké, ale nevyhnutné kroky zabezpečujúce bezpečnosť a obnovu štátu (Norris, 2008).

Lijphartove opakované preferovanie konsenzuálnych demokracií by sa mali systematicky prehodnotiť a konsenzuálne inštitúcie by sa mali zavádzať až po dôkladnom zvážení výhod a nevýhod v konkrétnych prípadoch.

Záver

Prehľad konceptuálnej a empirickej kritiky Lijphartových modelov demokracie jasnejšie ukazuje ich základné prínosy a limity pre ďalšie využitie v komparatívnych analýzach politických výstupov a výsledkov demokratických krajín. Na jednej strane ide bezpochyby o posun pri rozlišovaní etablovaných demokracií v porovnaní s dovtedy používaným delením na parlamentné a prezidentské režimy. Lijphart rozšíril rozsah inštitucionálnych znakov súčasných demokracií, čím umožnil jednak ich relevantnejšiu kategorizáciu, tak aj nové možnosti skúmať vplyv politických inštitúcií na stabilitu a výsledky demokratických režimov. Na druhej strane kritická analýza týchto modelov odhalila viacero problematických bodov, ktoré významne limitujú ich využitie ako východiskového konceptu pri ďalšom skúmaní demokracie.

V prvom rade rozdelenie demokracií podľa jedinej konsenzuálno-väčšinovej dimenzie nie je dostatočne koherentné. Základné pojmy konsenzuálnej a väčšinovej demokracie nie sú presne definované a ani inštitucionálne parametre, ktoré charakterizujú ideálne a protikladné typy, nie sú teoreticky dostatočne odôvodnené. Takže nie sú jasne určené ani nevyhnutné a ani dostatočné podmienky, ktoré treba splniť, aby sme mohli jednotlivé modely definovať. Lijphartove modely uspokojivo nepostihujú ani ďalšie dôležité inštitúcie, ktoré súvisia predovšetkým s prezidentským systémom a priamou demokraciou.

Napriek snahe o zahrnutie výlučne inštitucionálnych charakteristík sú jednotlivé modely spojením inštitucionálnych a behaviorálnych charakteristík, ktoré vytvárajú viac ako jednu dimenziu. Ich spojenie do jedinej dimenzie, ktorá odlišuje všetky demokracie, nie je teoreticky zdôvodnené a vo viacerých prípadoch konkrétnu krajinu nemožno jednoznačne priradiť len k jednému modelu. Konceptuálne otázky vyvoláva tiež zaradenie niektorých charakteristík do jednotlivých dimenzií, rovnako ako ich operacionalizácia. Lijphartova štatistická analýza, ktorá má dokázať nadradenosť konsenzuálnej demokracie, tiež vyvoláva pochybnosti.

Uvedené teoretické a metodologické problémy spochybňujú nielen základný Lijphartov záver o normatívnej preferencii konsenzuálneho modelu demokracie, ale do veľkej miery aj zmysluplnosť jeho rozdelenia demokratických krajín do dvoch základných modelov. Ukazuje sa preto, že pre analýzy politických výsledkov a výstupov demokratických krajín je vhodnejšie zamerať sa skôr na testovanie jednotlivých premenných, ako vychádzať z teoretických inštitucionálnych modelov demokracie Arendta Lijpharta. Prípadne možno rozpracovať indikátory politického správania politickej elity (väčšinového verzus konsenzuálneho rozhodovania) v krajinách, kde existujú rozdielne inštitúcie a merať ich vplyv na správanie elity.

Literatúra:

- BLONDEL, J. – BATTEGAZZORRE, F.: Majoritarian and Consensus Parliamentary Democracies: A Convergence towards „Cooperative Majoritarianism“. *Quaderni di Scienza Politica*, 2002, s. 225 – 251.
- BOGAARDS, M.: The Uneasy Relationship Between Empirical and Normative Types in Consociational Theory. *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 12, No. 4, (2000), s. 395 – 423.
- BORMANN, N.: Patterns of Democracy and Its Critics. *Living Reviews of Democracy*. Center for Comparative and International Studies, ETH Zurich and University of Zurich 2010. Dostupné na internete:

¹ Pozri napr. Horowitz 1993, 2002.

- <<http://democracy.livingreviews.org/index.php/lrd/article/view/lrd-2010-3/24>> [26/11/2012]
- CRANENBURGH, O.: Namibia: Consensus Institutions and Majoritarian Politics. *Democratization*, Vol. 13, No. 4 (2006), s. 584 – 604.
- CRANENBURGH, O. – KOPECKÝ, P.: Political Institutions in New Democracies: (Not so) Hidden Majoritarianism in Post-apartheid South Africa. *Acta Politica*, Vol. 39, No. 3 (2004), s. 279 – 296.
- CROISSANT, A. – SCHÄCHTER, T.: Demokratiestrukturen in Asien – Befunde, Determinanten und Konsequenzen. *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, Vol. 19, No. 3 (2009), s. 387 – 419.
- FORTIN, J.: Patterns of Democracy? Counterevidence from Nineteen Post-Communist Countries. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft* 2, Vol. 2, No. 2 (2008), s. 198 – 220.
- HOROWITZ, D.: Democracy in divided societies. *Journal of Democracy*, Vol. 4, No. 1 (1993), s. 18 – 38.
- HOROWITZ, D.: Constitutional design: Proposals versus processes. In: REYNOLDS, A. (ed.): *The Architecture of Democracy: Constitutional Design, Conflict Management and Democracy*. Oxford: Oxford University Press 2002, s. 15 – 36.
- MAINWARING, S.: Two Models of democracy. *Journal of Democracy*, Vol. 12, No. 3 (2001), s. 170 – 175.
- MALOVÁ, D. – ŠATKA, K.: Konsenzuálna kontra väčšinová demokracia a Slovensko. In: MALOVÁ, D. (ed.): *Parlamentná demokracia. Parlamenty vo svete a na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského 2004, s. 129 – 157.
- MCGANN, A.: Thy Tyranny of the Supermajority. How Majority Rule Protects Minorities. *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 16, No. 1 (2004), s. 53 – 77.
- MCGANN, A.: *The Logic of Democracy. Reconciling Equality, Deliberation and Minority Protection*. Ann Arbor: University of Michigan Press 2006.
- NORRIS, P.: *Driving Democracy. Do Power Sharing Institutions Work?* Cambridge: Cambridge University Press 2008.
- LANE, J.E. – ERSSON, S.: *The New Institutional Politics. Performance and Outcomes*. London: Routledge 1999.
- LIJPHART, A.: *The Politics of Accomodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley: University of California Press 1968.
- LIJPHART, A.: *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*. New Haven: Yale University Press 1977.
- LIJPHART, A.: *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Haven: Yale University Press 1984.
- LIJPHART, A.: *Patterns of Democracies Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven: Yale University Press 1999.
- LIJPHART, A.: Definitions, Evidence, and Policy. *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 12, No. 4 (2000), s. 425 – 421.
- LIJPHART, A.: *Thinking about democracy. Power sharing and majority rule in practice*. London: Routledge 2008.
- MÜLLER-ROMMEL, F.: Demokratické štruktúry a bilancia výkonov vlád: Kritické pripomienky ku knihe Arenda Lijpharta „Patterns of Democracy“. In: *Vybrané problémy európskej politiky I*. Bratislava: Univerzita Komenského 2008, s. 28 – 39.
- NAGEL, J.: Expanding Spectrum of Democracies. In: CREPAZ, M. et al. (eds.): *Democracy and Institutions*. Ann Arbor: University of Michigan Press 2000, s. 113 – 127.
- ROBERTS, A.: What Type of Democracy is Emerging in Eastern Europe? *Post-Soviet Affairs*, Vol. 22, No. 1 (2006), s. 37 – 64.
- ROLLER, E.: *The Performance of Democracies. Political Institutions and Public Policies*. Oxford: Oxford University Press 2005.
- TAAGEPERA, R.: Arend Lijphart's Dimensions of Democracy: Logical Connections and Institutional Design. *Political Studies*, Vol 51, No. 1 (2003), s. 1 – 19.
- VATTER, A.: Lijphart expanded: three dimensions of democracy in advanced OECD countries. *European Political Science Review*, Vol. 1, No. 1 (2009), s. 125 – 154.

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0413-11.